

Calidris ferruginea

(Pont., 1763)

Biegus krzywodzioby

Rząd: siewkowe, podrząd: siewkowce, rodzina: bekasowate, podrodzina: biegusy

Status występowania w Polsce

Gatunek regularnie przelotny, pojawiający się w całym kraju, niezbyt licznie, głównie jesienią.

Opis gatunku

Biegus krzywodzioby jest średniej wielkości biegusem, mniej więcej wielkości szpaka, o wymiarach: długość ciała 18–23 cm, rozpiętość skrzydeł 38–41 cm, masa ptaków wędrujących jesienią przez polskie wybrzeże 40–80 g. Posiada smukłą sylwetkę, stosunkowo długi, lekko, ale wyraźnie zagięty w dół, czarny dziób oraz czarne nogi. Samice są nieco większe od samców. W szacie godowej głowa, szyja i większość spodniej części tułowia jest koloru rdzawokasztanowego, pióra grzbietu, prócz koloru rdzawego, mają domieszkę koloru czarnego i szarego. Białe pokrywy podogonowe posiadają czarne plamki. Samice są ubarwione z reguły mniej jaskrawo od samców, wśród rdzawych piór mają większą domieszkę piór białych. Poza tym samice mają dłuższy dziób (38–44 mm) od samców (32–39 mm). W szacie spoczynkowej ptaki są z wierzchu jednolicie szare, od spodu białawe z szarym nalotem i szarym strychowaniem w górnej części piersi; pióra wierzchu ciała mają białawe obwódki. Ptaki młode są szarobrunatne, a pióra wierzchu ciała mają dość szerokie płowe obwódki. W szacie zimowej młode są bardzo podobne do dorosłych. W locie widoczny jest jasny pas wzdłuż skrzydeł i biały kuper. Głos tego gatunku jest czysty i miękki, a wydawane dźwięki są podobne do „djirrp”, „diuririt”, „dirit”.

Możliwość pomyłki z innymi gatunkami

Sylwetka biegusa krzywodziobego jest podobna do biegusa zmiennego *Calidris alpina* (A149), jednakże w szacie godowej gatunki odróżnia ubarwienie spodu ciała (rude u biegusa krzywodziobego i czarna plama na brzuchu u biegusa zmiennego). Dziób biegusa krzywodziobego jest nieco dłuższy i wyraźniej zagięty w dół. W szacie zimowej biegusa krzywodziobego od biegusa zmiennego odróżnia w locie przede wszystkim biały kuper (u biegusa zmiennego widoczny jest ciemny pas pomiędzy grzbietem a końcem ogona). Od biegusa rdzawego *Calidris canutus* (A143), ubarwionego podobnie w szacie godowej, biegusa krzywodziobego odróżniają mniejsze rozmiary ciała, lżejsza sylwetka, stosunkowo dłuższy dziób oraz biały ku-

per i ciemno zakończony ogon; u biegusa rdzawego ogon jest szaro zakończony, a na jasnym kuprze występuje mało kontrastowe ciemniejsze plamkowanie.

Biologia

Tryb życia

Gnieździ się w tundrze w rozproszeniu. Okres wędrówek i zimę spędza w stadach. Jest aktywny w dzień, ale w zależności od zasobności żerowisk, szerokości geograficznej i warunków pogodowych może być aktywny również nocą.

Lęgi

Biologia lęgowa nie jest dokładnie znana. Na lęgowiska w tundrze ptaki przylatują na początku czerwca, pod koniec okresu topnienia śniegu. Do lęgów przystępują z reguły ptaki po ukończeniu 2. roku życia. Gniazda zakładane są w czerwcu, wprost na ziemi, wśród kępek tundrowej roślinności, wyścielone porostami, zeszlórocznymi liśćmi i kawałkami trawy. W zniesieniu zwykle są 4 jaja. Okres wysiadywania trwa 19–23 dni. Samce nie biorą udziału w wysiadywaniu i już od końca czerwca opuszczają lęgowiska. Jajami i pisklętami opiekują się wyłącznie samice. Młode ptaki stają się lotne po 14–16 dniach od wyklucia. Wtedy samice opuszczają swoje potomstwo i lęgowiska. Wkrótce po nich odlatują młode. Ptaki z reguły nie przywiązują się do miejsc gniazdowania, choć zdarza się, że z roku na rok wracają wiosną w to samo miejsce.

Wędrówki

Biegusy krzywodziobe są migrantami dalekodystansowymi (dystans pomiędzy lęgowiskami w zachodniej Syberii a zimowiskami w południowej Afryce wynosi ok. 14 000 km) i wędrówkę swoją odbywają długimi, wielosetki kilometrowymi etapami. Ptaki przylatujące do Polski jesienią pochodzą najprawdopodobniej z lęgowisk leżących pomiędzy Półwyspem Jamał na zachodzie a Półwyspem Tajmyr na wschodzie; przy ujściu Wisły stwierdzono ptaka, który gniazdował

w rejonie ujścia rzeki Niżna Tajmyra (zachodnia część Półwyspu Tajmyr), ale można wyobrazić sobie zalatywanie ptaków z terenów leżących na wschód od Tajmyru.

Wędrownka biegusów krzywodziobych z lęgówisk rozpoczyna się z reguły w lipcu i na polskim wybrzeżu ptaki dorosłe zaczynają pojawiać się już w 1. połowie lipca; szczyt ich liczebności na wybrzeżu przypada na 3. dekadę lipca i spotykane są tu do połowy września. Ptaki młode pojawiają się w 1. połowie sierpnia i można je spotkać do 3. dekady września. Z Polski biegusy krzywodziobe wędrują dalej przede wszystkim na zachód wzdłuż wybrzeży Morza Północnego i Atlantyku, docierając na zimowiska do Afryki (Centralnej i Południowej). Niewielka część ptaków wędruje w poprzek kontynentu do basenu Morza Śródziemnego oraz w kierunku Morza Czarnego. Pierzą się głównie w Afryce (na południe od Mauretanii).

Wiosenna wędrownka z afrykańskich zimowisk rozpoczyna się w kwietniu i kończy na początku czerwca. Wiosną wiele ptaków obecnych jesienią w zachodniej i centralnej Europie skraca sobie trasę wędrowki, kierując się z Afryki bezpośrednio na północny wschód przez rejon Morza Czarnego (jest to tzw. wędrownka pętlowa). Wiele ptaków młodych pozostaje w okolicy zimowisk do następnego roku. Wiosną w Polsce biegusy krzywodziobe pojawiają się rzadko.

Zimowanie

Na podstawie obrączkowania wiadomo, że ptaki wędrujące jesienią przez Polskę zimują w basenie Morza Śródziemnego (Hiszpania) i wzdłuż wybrzeży Afryki Zachodniej, aż po południowy kraniec kontynentu (Maroko, Mauretania, Afryka Południowa). Być może część ich zimuje również w basenie Morza Śródziemnego. Biegusy krzywodziobe na zimowiska przybywają od sierpnia do października, a opuszczają je w kwietniu–maju. Większość młodych ptaków nie wędruje wiosną na północ, pozostając na terenach zimowisk.

Pokarm

W diecie, podobnej do diety biegusa zmiennego, przeważa pokarm zwierzęcy. Niewiele wiadomo na temat pokarmu na lęgówiskach: prawdopodobnie są to głównie owady, szczególnie larwy i dorosłe muchówki oraz drobne chrząszcze. W pokarmie mogą również wystąpić nasiona roślin i inne ich części. W diecie ptaków spotykanych na wybrzeżach Morza Północnego znaleziono głównie wieloszczety i drobne mięczaki. Na zimowiskach biegusy zjadają różne drobne bezkręgowce. Biegus krzywodzioby żeruje w podobny sposób jak biegus zmienny, szybko przemierzając powierzchnie żerowiskowe i wykonując częste „dziobiące” ruchy głową.

Występowanie

Siedlisko

W okresie lęgowym występuje w tundrach północnej Syberii, pokrytej krótką, kępkową roślinnością (jest to tzw. tundra arktyczna, tundra mszysto-porostowa oraz północny

skraj pasa tundry krzewinkowej). Gniazdo zakłada na otwartej przestrzeni, chętnie w pobliżu małych zbiorników wodnych. W okresie pozalęgowym biegusy krzywodziobe występują na nadmorskich terenach pływowych, ujściach rzek i nad śródlądowymi zbiornikami wodnymi, często razem z innymi gatunkami biegusów.

Siedliska z załącznika I Dyrektywy Siedliskowej, które mogą być istotne dla gatunku

- 1130 Ujścia rzek (estuaria)
- 1150 Zalewy i jeziora przy morskie (laguny)
- 1210 Kidzina na brzegu morskim
- 1330 Solniska nadmorskie (*Glauco-Puccinellietalia* część – zbiorowiska nadmorskie)
- 2110 Inicjalne stadia nadmorskich wydm białych
- 2120 Nadmorskie wydmy białe
- 3150 Starorzecza i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami z *Nymphaeion*, *Potamion*
- 3270 Zalewane muliste brzegi rzek

Rozmieszczenie geograficzne

Gatunek monotypowy (nie wyróżnia się podgatunków). Gnieździ się wzdłuż wybrzeży północnej Syberii – od półwyspu Jamał na zachodzie, po wschodni kraniec kontynentu azjatyckiego. Jesienią występuje w całej Europie, zimuje nad Morzem Śródziemnym, w północno-zachodniej, środkowej, wschodniej i południowej części Afryki, na wybrzeżach Oceanu Indyjskiego, aż po australijskie i nowozelandzkie wybrzeża Pacyfiku.

Rozmieszczenie w Polsce

Jesienią występuje w całym kraju, ale nigdzie nie występuje w dużych skupiskach. Większe stada, liczące powyżej 50 os., spotykane są zarówno na wybrzeżu, jak i w głębi kraju.

Wiosną obserwowany jest sporadycznie.

Status ochronny

Ochrona gatunkowa w Polsce: gatunek objęty ochroną ścisłą (Dz U z 2004 r. Nr 220, poz. 2237)

Status zagrożenia w Europie: status nie jest określony

BirdLife International: SPEC -

Dyrektywa Ptasia: Art. 4.2

Konwencja Berneńska: załącznik II

Konwencja Bońska: załącznik II

Porozumienie AEWA

Występowanie gatunku na obszarach chronionych

Gatunek spotykany jest regularnie w okresie wędrowek, zwłaszcza jesiennej, na terenie nadmorskich rezerwatów przyrody nad Zat. Gdańską, np. Ptasi Raj i Mewia Łacha

przy ujściu Wisły oraz Beka przy ujściu Redy, jednakże nie można ocenić, jaka część populacji wędrującej przez Polskę zatrzymuje się na terenach chronionych.

Rozwój i stan populacji

Brak jest dokładniejszych szacunków liczebności populacji wędrującej przez środkową i zachodnią Europę. Liczebność gatunku podlega z roku na rok silnym wahaniom ze względu na bardzo zmienny sukces lęgowy. Liczebność zimujących ptaków w zachodniej Afryce oceniana jest na około 740 000 os.; w południowej Afryce zimuje około 120 000 ptaków. Zanotowany wzrost liczebności zimujących ptaków w latach 90. w porównaniu z liczeniami wcześniejszymi świadczy raczej o zwiększeniu dokładności liczeń niż o faktycznym wzroście wielkości populacji.

Biegus krzywodzioby spotykany jest regularnie podczas wędrówek w całym kraju nad różnymi zbiornikami wodnymi, znacznie liczniej jesienią niż wiosną. Jesienne koncentracje dochodzą do 120 ptaków w okresie wędrówki dorosłych w lipcu nad Zat. Gdańską. Największe skupienia dorosłych z głębi lądu znane są ze zbiorników zaporowych na Śląsku – na Zb. Nyskim do 50 ptaków w sierpniu i na Zb. Turawskim 48 os. w lipcu. Podczas przelotu ptaków młodych obserwowano we wrześniu do 150 os. na Półwyspie Helskim, a na śródlądziu zanotowano do 100 os. we wrześniu na Stawach Przygodzickich w dolinie Baryczy, 221 ptaków we wrześniu na Zb. Otmuchowskim, 156 ptaków w sierpniu na Zb. Nyskim, 105 os. w sierpniu na Zb. Turawskim, ok. 115 os. we wrześniu na Zb. Mietkowskim, 97 ptaków we wrześniu na Zb. Wonieść i ok. 100 ptaków we wrześniu na Zb. Jeziorsko. Podobnej wielkości stada notowane są sporadycznie na innych zbiornikach wodnych. W okresie prowadzenia badań nad wędrówką siewkowych w latach 80. i 90. nad Zat. Gdańską obrączkowano rocznie do kilkuset ptaków (do prawie 400 przy ujściu Wisły i prawie 200 przy ujściu Redy).

Zagrożenia

Gatunkowi zagraża w Polsce w okresach wędrówek:

- zanik otwartych, płytkowodnych nadmorskich obszarów, zlokalizowanych przede wszystkim przy ujściach rzek, gdzie z roku na rok podczas wędrówki jesiennej gromadzą się w dużych ilościach ptaki siewkowe;
- zmniejszanie powierzchni naturalnych terenów zalewowych w dolinach rzek niżowych, regularnie podtapianych w okresie wiosennym;
- kurczenie się powierzchni mulistych i piaszczystych ławic w nurcie i odsypisk przybrzeżnych, odślanianych latem i jesienią w korytach rzek, wynikające z regulacji i pogłębiania koryt;
- kurczenie się dostępnej dla ptaków powierzchni mulistego dna stawów rybnych, spuszcanych i napełnianych

bez uwzględnienia okresów wędrówki;

- płoszenie przez ludzi (spacerowiczów) i psy stad zatrzymujących się ptaków, zarówno na wybrzeżu, jak i na śródlądziu.

Propozycje odnośnie do zarządzania

Należy:

- zachowywać płytkowodne obszary, zwłaszcza nadmorskie, zlokalizowane przy ujściach rzek (ograniczenie zabudowy rekreacyjno-turystycznej) oraz na śródlądziu, w okolicach regularnie odwiedzanych przez wędrujące ptaki siewkowe;
- poważnie ograniczyć plany zabudowy hydrotechnicznej dolin rzecznych i plany przekształceń reżimu hydrologicznego rzek;
- w uzasadnionych przyrodniczo przypadkach wprowadzić korektę instrukcji gospodarowania wodą na zbiornikach już istniejących, tak by w dolinie rzeki poniżej piętrzenia utrzymane zostały okresowe zalewy;
- użytkować doliny rzeczne zgodnie z dotychczasową ewidencją gruntów;
- opracować i wdrożyć mechanizmy rekompensowania ekstensywnych metod gospodarowania na stawach rybnych (w tym dostosowanie terminów spuszczenia wody i napełniania nią stawów hodowlanych do terminów wędrówki ptaków – w celu utrzymania jesienią i wiosną jak największej powierzchni mulistego dna zbiorników – miejsca żerowania ptaków podczas wędrówek);
- zapewnić spokój wędrującym ptakom na terenach największych koncentracji siewkowców, tak na wybrzeżu, jak i na śródlądziu, ograniczając ich użytkowanie turystyczne i rekreacyjne w okresie czerwiec–październik.

Dla uniknięcia nieporozumień wynikających z możliwości odmiennego rozumienia zapisów powyższego tekstu przez osoby należące do różnych grup zawodowych, należy go interpretować w duchu zapisów zamieszczonych w części wstępnej poradnika (T. 7., str. 20)

Propozycje badań

Należy zbadać:

- pochodzenie populacji wędrujących przez Polskę;
- wybiórczość siedliskową i znaczenie siedlisk dla wędrujących ptaków;
- rozmieszczenie zimowisk i tras przelotu populacji wędrujących przez Polskę.

Monitoring

- coroczne liczenia ptaków w okresie wędrówki w stałych miejscach zatrzymywania się wędrujących ptaków. Metodyka do ustalenia.

Bibliografia

- BAZA DANYCH OSO – NATURA 2000. Zakład Ornitologii PAN.
 BAZA DANYCH WIADOMOŚCI POWROTNYCH. Centrala Obrączkowania Ptaków, Zakład Ornitologii PAN.
- BIRDLIFE INTERNATIONAL/EUROPEAN BIRD CENSUS COUNCIL. 2000. European bird populations: estimates and trends. BirdLife Conservation Series No. 10. Cambridge, 160 s.
- CRAMP S., SIMMONS K. E. L. (red.) 1983. Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa, vol. 3. Waders to Gulls. Oxford, 913 s.
- GROMADZKA J. 1985. Krasnozobik *Calidris ferruginea*. W: Viksne J. A., Mihelson H. A. (red.) Migracii ptits Vostochnoy Evropy i Severnoy Azii. Zhuravleobraznye–rzhankoobraznye. Moskva, s. 185–193.
- GROMADZKA J. 1987. Migration of waders in Central Europe. *Sitta*, 1 (2): 97–115.
- GROMADZKA J. 1988. Long term fluctuations of Curlew Sandpiper on southern Baltic. *Wader Study Group Bull.*, 54: 16.
- GROMADZKA J. 1998. Wader ringing at the Vistula mouth (Baltic coast, Poland) – a summary of the long-term studies. *The Ring*, 20, 1–2: 5–20.
- HAYMAN P., MARCHANT J., PRATER T. 1986. Shorebirds. An identification guide to the waders of the world. London, 412 s.
- KIRBY J., WEST R., SCOTT D., DAVIDSON N. C., PIERSMA T., HÖTKER H., STROUD D. A. (red.) 1999. Atlas of wader populations in Africa and western Eurasia. Phase 1. Consultation draft.
- PRATER A. J., MARCHANT J. H., VUORINEN J. 1977. Guide to the identification and ageing of Holarctic waders. BTO Guide 17. Tring, 168 s.
- RYABITSEV V. K. 2001. Ptitsy Urala i zapadnoy Sibiri: spravochnik-opredelitel'. Ekaterinburg, 608 s.
- TOMIAŁOJĆ L. 1990. Ptaki Polski; rozmieszczenie i liczebność. Warszawa, 462 s.
- TOMIAŁOJĆ L., STAWARCZYK T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. Wrocław, 870 s.
- WETLANDS INTERNATIONAL. 2002. Waterbird Population Estimates – Third Edition. Wetlands International Global Series No. 12. Wageningen, The Netherlands, 226 s.

Jadwiga Gromadzka